

Voorwoord

Begin 1947 stond ons land mogelijk aan de vooravond van een staatsgreep. Er waren min of meer concrete plannen voor de omverwerping van het wettig gezag. De voorbereidingen waren in een vergevorderd stadium. De regering Beel (een coalitie van KVP en PvdA) zou vervangen worden door een autoritair bewind onder leiding van Pieter Sjoerd Gerbrandy, de standvastige Londense regeringsleider. Leger en marine zouden in Nederland en in Indië voor orde en rust zorgen. De staatsgreep zou door tegenstanders van het regeringsbeleid ten aanzien van Indonesië en door delen van het voormalig gewapend verzet worden uitgevoerd. Volgens een bericht van de inlichtingendienst van de Amsterdamse politie zou om enige "spanning onder het volk te brengen" de voorzitter van de PvdA, Koos Vorrink, als opmaat tot de staatsgreep worden geliquideerd. In Vorrink wilden de putschisten de PvdA treffen die te toegeeflijk zou zijn ten aanzien van de Indonesische nationalisten. Zaterdag 24 april 1947 was gekozen om de socialistische voorman te vermoorden, waarna de greep naar de macht zou plaats vinden. Degenen die Vorrink moesten uitschakelen bevonden zich die dag voor het huis van de PvdA-voorzitter, maar hun opdrachtgevers hadden zich niet gerealiseerd dat juist die zaterdag er een PvdA-congres werd gehouden waar Vorrink uiteraard aanwezig moest zijn. De staatsgreep werd afgeblazen en de bijna-moordenaars bedankt voor hun inzet voor het vaderland. Te velen, waaronder de koningin, waren op de hoogte van de subversieve plannen. Het organisatorisch voorwerk was bovendien rommelig en amateuristisch. De democratie werd dan ook niet de nek omgedraaid in april 1947. Als de coupleggers inderdaad de democratie wilden treffen, hadden ze de juiste persoon uitgezocht om "spanning onder het volk" te brengen, want Vorrink was een volbloed democraat, hoe autoritair hij ook menigmaal optrad.

Twee jaar na de afgeblazen aanslag ontsnapte Vorrink opnieuw ternauwernood aan de dood. Hij zat in een vliegtuig naar Noorwegen met een regeringsopdracht over de Indonesische kwestie. Het vliegtuig verongelukte en Vorrink was de enige overlevende. Voor de tweede keer kroop hij door het oog van de naald. Hoewel hij na het vliegtuigongeluk langdurig in een Deens ziekenhuis verbleef, keerde hij toch terug in de politieke arena maar was nooit meer geheel de oude. Na een lang ziekbed overleed hij in 1955 en de partij eerde haar voorzitter met een begrafenis zoals alleen Troelstra en Wibaut hadden gekregen.

De interesse in het nabije verleden blijkt uit recente publicaties over Alfred Mozer, Hendrik de Man, Marinus Van der Goes van Naters, Joop den Uyl, Ivo Samkalden en Hanns Albin Rauter. Een biografie van Vorrink, die na 1945 een belangrijke bijdrage leverde aan de politieke ontwikkelingen is alleen al daarom interessant. Relevant is ook de houding van Vorrink tot de democratie dat hij een kostbaar goed achtte, hetgeen van belang is in een tijd waarin velen twijfelen aan democratische waarden. Ook de sociaaldemocratie lijkt soms de weg te zijn kwijtgeraakt en verdwaald in een neoliberal doolhof. Kennis nemen van de denkbeelden van de voormalige partijvoorzitter kan helpen terug te keren tot een authentieke socialistische koers. Voor Vorrink waren democratie en socialisme identiek. Nooit heeft hij zijn diepste politieke overtuiging beter en eenvoudiger onder woorden gebracht dan toen hij in 1934 zei:

"Socialisme is gerechtigheid, solidariteit, dienst aan de gemeenschap, eerbied voor de waardigheid van de menselijke persoonlijkheid, wil tot opbouw, tot discipline".

Inleiding

In 1986 verscheen van de hand van C.H.Wiedijk de biografie van Koos Vorrink, de socialistische voorman die vooral door zijn grote retorische gaven in herinnering is gebleven. Vorrink was de (her)schepper en ideologisch inspirator van de Arbeiders Jeugd Centrale, de AJC, en als partijvoorzitter van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij, SDAP, verlegde hij de koers van zijn marxistisch georiënteerde partij naar die van een brede progressieve volkspartij die na de Tweede Wereldoorlog gestalte kreeg in de Partij van de Arbeid, PvdA.

De studie van Wiedijk geeft zeer gedetailleerd de levensloop weer van Vorrink tot 1940. Er was zoveel materiaal dat het jaar 1940 een goed eindpunt werd geacht voor de biografie. Ook zou de periode 1891 tot 1940 een duidelijk afgesloten periode vormen in het leven van de rode voorman. De verdere vijftien jaar van het leven van Vorrink bleven zodoende onbelicht. Alleen al de oorlogsjaren zouden een uitbreiding van de biografische studie waard zijn geweest. Maar ook de rol van Vorrink bij de oprichting van de Partij van de Arbeid, als partijvoorzitter van de PvdA, bij de Indonesische kwestie, bij de nieuwe buitenlandse politiek van Nederland na het verlies van het grootste deel van ons koloniaal rijk en zijn vele internationale contacten zouden de moeite van ook een onderzoek naar de periode 1940-1955 meer dan rechtvaardigen.

Wiedijk heeft zich niet gewaagd aan die laatste vijftien jaar. Het is niet ondenkbaar dat daarbij een aantal minder fraaie kanten van de vroegere voorzitter van de PvdA voor het voetlicht zou komen die de partij mogelijk niet gelegen kwam. In 1986 zat de PvdA in de oppositie, maar onder fractievoorzitter en ex-premier Joop den Uyl beschikte de socialisten maar liefst over 47 zetels in de Tweede Kamer. Den Uyl zelf was geen groot bewonderaar geweest van Vorrink, maar in en buiten de partij waren er velen met goede herinneringen aan Koos Vorrink en die mogelijk niet graag zagen dat de nagedachtenis van Koos zou kunnen worden besmet. De bestuurderspartij PvdA had weliswaar een stevige greep op het maatschappelijk leven, een deel van de media en het openbare debat, maar opnieuw een discussie over Vorrink zoals die er in de jaren tussen 1945 en 1950 was geweest, kwam beslist niet gelegen. Opmerkelijk is ook dat in 1991 de honderdste geboortedag van Vorrink is voorbijgegaan zonder enige ophef van de zijde van de PvdA. In de geboortestad van Koos, Vlaardingen, was er een tentoonstelling en een

bescheiden herdenking georganiseerd door de plaatselijke PvdA-afdeling. Partijkopstukken als Wim Kok en Thijs Woeltgens schitterden er door afwezigheid, slechts partijvoorzitter Marjanne Sint gaf akte de présence. De PvdA wilde de herdenking kennelijk graag "low profile" houden (1). Op De Paasheuvel in Vierhouten was er wel een herdenking georganiseerd voor en door oud-AJC-ers.

Kort na 1945 was door de communistische krant *De Waarheid*, destijds een dagblad met een grote oplage, een ware anti-Vorrink campagne gevoerd met als thema dat Vorrink, anders dan hij zelf voorgaf, tijdens de bezetting geen echte verzetsman was geweest, ja zelfs dat mensen door zijn nalatigheid door de SD zouden zijn vermoord. Steeds werd er aan herinnerd dat in 1940 Vorrink en Arnold Meijer, leider van Nationaal Front, overleg gevoerd hadden over mogelijke samenwerking. Oprakelen van deze discussie zou in 1986, het jaar waarin de biografie van Wiedijk verscheen, de PvdA geen voordeel opleveren. Ook voor de nabestaanden van Koos en zeker voor zijn dochter Irene die in het kabinet Den Uyl (1973-1977) een niet zo fortuinlijke minister was, zou een hervatte polemieek over Vorrinks houding tijdens de bezetting niet prettig zijn geweest. Mogelijk zou het ook voor haar zoon, Koos Zwart (2), die voor de Vara-radio de prijzen van de diverse soft drugs doorgaf, niet erg aangenaam zijn. Vermeldenswaard is in dit verband dat een zeer goede vriend van Vorrink, Joop Zwart, op papier de vader van de zoon van Irene, in die jaren hand- en spandiensten verleende aan de weduwe van Rost van Tonningen. In de pers werd zij "de zwarte weduwe" genoemd, die nog steeds geloofde in het nationaalsocialisme. Joop Zwart zou haar hebben bijgestaan om de vaderlandse politiek en de media te provoceren (3).

Een biografie laten eindigen in 1940 had zijn eigen logica, maar een biografie beginnen in 1940 als de te beschrijven persoon al bijna vijftig jaar is, zou elke logica ontberen. Daarom is toch, ook voor een goed begrip van de jaren tussen 1940 en 1955, een kort overzicht van het leven van Koos Vorrink voor 1940 noodzakelijk. Dat "kort" moet men maar met een flinke korrel zout nemen, het leven van Koos was zo rijk en gevarieerd dat ook een samenvatting onwillekeurig uitdijt. Dat dit aan de hand van de voortreffelijke studie van Wiedijk gebeurt, ligt voor de hand. Het zou weinig zin hebben het werk van Wiedijk over te doen.